

Filmoteka Szkolna

Temat: „Po co się żyje?- dyskusja wokół filmu Krzysztofa Kieślowskiego „Dekalog I” i animacji „Katedra” Tomka Bagińskiego

Opracowanie: Małgorzata Wiśniewska

Przedmiot: lekcja wychowawcza/ etyka/ religia

Etap edukacyjny: gimnazjalny, ponadgimnazjalny

Czas: 2 godziny lekcyjne (scenariusz ma strukturę modułową, co daje nauczycielowi możliwość omówienia jednego filmu oraz wyboru niektórych tylko zagadnień do realizacji. Może być wykorzystany na godzinie wychowawczej, ale także na lekcji etyki/religii)

Cele:

- Uwrażliwienie uczniów na sferę wartości egzystencjalnych, moralnych;
- Wzbudzenie refleksji nad swoją postawą życiową i preferowanymi przez siebie wartościami;
- Zdobywanie wiedzy na temat dekalogu i różnych kodeksów etycznych;
- Skłonienie do zastanowienia się nad życiem jako wędrówką w czasie;

Metody pracy:

- Pokaz wybranych scen z filmu i/lub animacji (korzystne byłoby obejrzenie przez młodzież całego odcinka);
- Burza mózgów;
- Rozmowa (dyskusja) kierowana przez nauczyciela;
- Pogadanka nauczyciela (elementy psychoedukacji);

Materiały dydaktyczne:

- „film „Dekalog I” Krzysztofa Kieślowskiego (53’) oraz animacja „Katedra” Tomka Bagińskiego (7’)
- „Dekalog plus - przykazania na nowe czasy”; Polityka nr 1 z dnia 4 stycznia 2003 - załącznik 1;
- Religie świata. Polityka - Niezbędnik inteligenta. Plus, 6/2009
- Jean Hani, Symbolika świątyni chrześcijańskiej PIW, Warszawa 1962
- Symboliczna struktura katedry - załącznik 2;
- informacje ze strony: www.film.org.pl/prace/o_tworzosci_baginskiego.html

Przebieg zajęć:

1. Zajęcia rozpoczynamy od obejrzenia wybranych scen z „ Dekalogu I” (rozmowa z ojcem przy śniadaniu; rozmowa z ciotką) - rozdajemy kartki i prosimy uczniów o wynotowanie pytań, jakie nurtują chłopca, oraz udzielanych mu przez dorosłych odpowiedzi, np.:

- „Dlaczego ludzie umierają?”
- „Co to jest śmierć?”
- „Serce przestaje pompować krew...”

Filmoteka Szkolna

- „A co zostaje po śmierci?”
- „Zostaje pamięć...”
- „Nic nie mówiłeś o duszy?”
- „Duszy nie ma”
- „Po co to wszystko?”
- „Po co się żyje?”
- „Życie to dar, prezent od Boga”
- „A ty wierzysz, że Bóg jest?”
- „Kim on jest?”
- „Co teraz czujesz? Kocham cię. Właśnie. I on w tym jest”.

2. Zbieramy odpowiedzi i inicjujemy rozmowę na tematy poruszone w filmie Kieślowskiego, pytając uczniów o charakter pytań zadawanych przez chłopca (są to pytania egzystencjalne: o wartość, sens i cel życia, oraz metafizyczne (eschatologiczne): problem ciała i duszy, życia wiecznego, Boga.) i okoliczności, w jakich rodzą się w nim te refleksje (widok martwego psa, lektura nekrologów w prasie, zdjęcia papieża, ale także wewnętrzny niepokój, ciekawość, wrażliwość i samotność dziecka, wychowywanego przez ojca). Podkreślamy związek między praktycznym, niemal codziennym, życiowym doświadczaniem różnych wymiarów egzystencji (narodzin, śmierci, miłości, cierpienia) a naturalną w człowieku potrzebą jego myślowego zrozumienia i oswojenia (chodzi o to, by uświadomić młodzieży, że nie trzeba być filozofem, uczonym, by zadawać sobie i innym pytania natury filozoficznej). Przechodząc do odpowiedzi, jakich udzielają Pawłowi jego bliscy, zwracamy uwagę na racjonalne, konkretne i rzeczowe podejście ojca, który z pozycji naukowca-ateisty tłumaczy synowi fenomen śmierci i pamięci, która pozostaje po człowieku, oraz religijno-emocjonalne potraktowanie rozterek dziecka przez ciotkę. Jednocześnie wskazujemy na ograniczoność i niewystarczalność naukowych formuł przy próbach zastanowienia się nad sensem, czy celowością życia.

Pytania: „Po co to wszystko?”, „Po co się żyje?” wymykają się czysto racjonalnej kalkulacji i otwierają przestrzeń tajemnicy istnienia. Przekonał się o tym boleśnie bohater Kieślowskiego, kiedy w swoich obliczeniach nie wziął pod uwagę przypadku, zbiegu okoliczności, losu...: zaufał maszynie, własnemu doświadczeniu (sprawdził osobiście grubość lodu) i stracił syna.

Wnioski:

Analiza obu scen powinna prowadzić do stwierdzenia pluralizmu w interpretacji rzeczywistości oraz otwartości na różne światopoglądy „Dekalog I” nie jest utworem religijnym, ilustrującym boskie przykazania, ale filmem upominającym się o refleksję nad egzystencją, nakręconym w trudnym dla Polaków okresie stanu wojennego: „W kraju panował chaos i bałagan - w każdej dziedzinie, w każdej sprawie i w prawie każdym życiu. Napięcie, poczucie bezsensu i pogarszających się czasów było wyczuwalne. (...) Miałem dojmujące wrażenie, że coraz częściej oglądam ludzi, którzy nie bardzo wiedzą, po co żyją” - komentował ten czas reżyser. Warto zatem uwrażliwić uczniów na potrzebę namysłu nad własnym życiem, kierowania nim w sposób świadomy i odpowiedzialny, według przyjętego systemu wartości.

Filmoteka Szkolna

3. Rozmowę na temat systemu wartości rozpoczynamy od ustalenia, czym był historycznie, a następnie czym jest dla nas dziś Dekalog (pogadanka i dyskusja):

Zaczynamy od definicji:

„Dekalog (gr. δεκάλογος dekalogos, dziesięć słów) inaczej Dziesięć przykazań (dokładniej Dziesięć Oświadczeń מִירְבֵּה תְּרַשֶׁע, Aseret ha-Dibrot) - to zbiór podstawowych nakazów moralnych, obowiązujących pierwotnie wyznawców judaizmu, a następnie przejęty przez chrześcijan, dla których jest podstawowym kanonem wiary”.

W moralnej teologii chrześcijańskiej Dziesięcioro Przykazań wyznacza jakby przestrzeń ludzkiego dobra - wszystko, co jest poza nią, należy do sfery zła. Przykazania są przede wszystkim zakazami. Dekalog stanowi minimum, bo wyznacza dolną granicę ludzkiego postępowania. Nie zabrania czynić więcej niż tylko przestrzegać zakazów. Obecnie, wielu ludziom wydaje się, że dekalog jest utopią, określa górną granicę postępowania, jest czymś w rodzaju kagańca nałożonego naturze ludzkiej. Czy tak jest w istocie?

W dyskusji z młodzieżą pomocne mogą się okazać wyniki badań socjologów, którzy zadali respondentom pytanie o najczęściej łamane przykazanie dekalogu: było nim właśnie I Przykazanie. Dlaczego?

Pierwsze trzy przykazania dotyczą obowiązków człowieka wobec Boga, co kłóci się z zasadą wolnej woli, pragnieniem stanowienia o sobie i swoim życiu. Dla wielu ludzi ziemską egzystencją i regulującą ją prawa i normy społeczne stanowią priorytet. Dla niektórych jednostka staje się sama dla siebie normą (etyka indywidualizmu i autentyczności - „zabrania się zabraniać”, „bądź sobą!”, „rób swoje”). Akceptują to, co pokrywa się z ich codziennym myśleniem i doświadczeniem. Zagadnienia transcendencji, obecności sacrum w ich życiu wydają się odległe, często przestarzałe, niesprawdzalne rozumowo.

Taką postawę reprezentuje w filmie Krzysztof. Bagatelizuje rozterki syna, nie odczytuje też sygnałów, jakie docierają z rzeczywistości: włączający się nagle komputer, rozlany bez powodu atrament. Nie wierzy w przeczucia, wierzy w naukę, w obliczenia, w to, że „dobrze zaprogramowany komputer może mieć swój gust, swoje preferencje, indywidualność”. Ta wiara go jednak zawodzi.

Wnioski:

W biblijnym Dekalogu w centrum znajduje się Bóg, jego prawa i wymagania stawiane człowiekowi, w filmowym - człowiek wobec samego siebie, wobec drugiego, wobec świata, w którym poszukuje wyjaśnienia zagadek życia. W Biblii to Bóg szuka człowieka, tutaj człowiek ma szukać Boga.

Pierwszy odcinek serii stawia pytanie o to, kim jest dla człowieka Bóg/bożek, czyli w co wierzy współczesny człowiek, jakie miejsce w życiu i systemie wartości zajmuje wiara/wiary, dalej - po co się wierzy, czym jest wiara, jak ją pogodzić z zasadami rozumu.

Zdaniem Kieślowskiego, co podkreślał w wywiadach, Bóg stanowi dla człowieka ostateczne kryterium, do którego można się odwołać ze wszystkimi wątpliwościami, nękającymi

Filmoteka Szkolna

człowieka. Istnienie Boga usensownia świat, choć nie wyklucza nieszczęść, cierpień czy tragicznych wypadków. Reżyser twierdził, że przyszły świat to piękna tajemnica, która w jakim sensie opromienia również naszą rzeczywistość.

4. Inne dekalogi

Omawiając postawy bohaterów w kontekście Dekalogu, warto poszerzyć perspektywę rozmowy i włączyć do niej temat kanonów etycznych kształtujących kulturę Zachodu. Należą do nich:

- starogrecka i rzymska etyka dobra publicznego, cnoty i honoru
- etyka chrześcijańska, czerpiąca z Dekalogu i ewangelicznego Kazania na Górze
- nowożytna liberalna etyka indywidualizmu, swobód obywatelskich i praw człowieka

W starszych klasach ponadgimnazjalnych można zaproponować, w oparciu o wskazany w załączniku materiał, wspólny namysł nad „minimum etycznym” współczesnego człowieka, nienaruszającym litery Dekalogu, zgodnym z ideą dialogu ekumenicznego czy tolerancji światopoglądowej. Uczniowie mogą spróbować stworzyć, pod kierunkiem nauczyciela, kodeks młodego człowieka XXI wieku.

5. Zanim poprosimy uczniów o refleksje nad postawą bohatera „Katedry” Tomka Bagińskiego, powinniśmy przypomnieć ideę budowy średniowiecznych katedr (pogadanka):

W dziele „Symbolika świątyni chrześcijańskiej” francuski historyk sztuki, Jean Hani stawia tezę, że katedra jest obrazem świata, przedstawionego w wielu wymiarach i sensach:

- „realistycznym” tj. ukazującym na murach i kolumnach ziemię, niebo, prace ludzkie i rozmaite stany społeczne, historię ludzką i świętą, a zatem będącym dla wiernych swoistą wizualną encyklopedią (*biblią pauperum*),
- „strukturalnym”, odtwarzającym z matematyczną precyzją strukturę boskiego *uniwersum* (załącznik 2)

Katedra gotycka była wyrazem żarliwości religijnej - dążenia do bezpośredniego, uczuciowego i intelektualnego kontaktu z Bogiem. Wielkość i strzelistość świątyni znamionowała wielkość, potęgę Boga, zaś wpadające przez wysokie okna światło - obecność nadziemskiego światła wiary, nadziei i miłości, rozświetlającego mroki doczesności i wskazującego kierunek dążeń człowieka.

Jaki jest obraz katedry i rola światła w animacji Bagińskiego (w kontekście wiedzy na temat średniowiecznych katedr)? - dyskusja z wykorzystaniem materiałów z internetu.

Filmowa katedra przypomina budowlę gotyckie, jednak ze względu na jej nieukończoną, otwartą dynamiczną, niespokojną strukturę architektoniczną kojarzy się z Sagrada Familia Antonia Gaudiego w Barcelonie, której budowa trwa od 127 lat i która „w zamierzeniu architekta miała być rodzajem kazania w kamieniu, księgi, którą można czytać i poddawać kontemplacji”. Katedra Gaudiego-Bagińskiego jest żywa i wciąż powstaje. Ta filmowa nie posiada jednak ołtarza, w jego miejscu znajduje się przepaść, nie widzimy też ozdobnego portalu czy innych gotyckich detali. Nie chodzi więc o żadną konkretną budowlę, tym bardziej

Filmoteka Szkolna

że filmowa katedra zostaje jakby zawieszona w kosmosie, pod gwiazdami, co nadaje jej wymiaru symbolicznego, uniwersalnego, otwartego na różne interpretacje.

Promienie światła pochodzącego z zewnątrz oświetlają jej wnętrze, ale wprowadzają też życie - budzą z letargu uśpione w filarach postacie, prowadzą pielgrzyma na miejsce złożenia ofiary. Światło posiada wiele znaczeń: pobudza do życia w sensie fizycznym, ale nadaje również wyższy sens egzystencji.

Jaki to sens, przekonamy się, analizując wędrówkę bohatera.

Kim jest pielgrzym, dokąd i po co wędruje? Jaki sens ma jego egzystencja?

Zaczynamy rozmowę od atrybutów, wskazujących na status postaci:

- podróżny płaszcz z kapturem
- pielgrzymi kostur w ręku, który w ciemnościach katedry staje się płonąca pochodnią - źródłem światła

Wnioski:

bohater pozbawiony jest cech indywidualnych, symbolizuje Każdego z nas (*Everyman*).

Nie wiemy, skąd idzie (drzwi katedry zamykają się za nim, nie ma z niej wyjścia), podąża drogą w ciemnościach, oświetlając sobie szlak nikłym promieniem światła. Prawdziwy kres wędrówki nastąpi o świcie, gdy zza tarczy planety wyjrzy słońce, a jego blask wedrze się do wnętrza, ożywiając kolumny i przygotowując wędrowca do złożenia ofiary.

Droga pielgrzyma posiada wymiar metaforyczny, wieloznaczny:

- kulturowo-religijny: określa los człowieka od momentu narodzin (przekroczenie progu katedry), przez żmudną, niepewną (w mrokach niewiedzy) wędrówkę przez życie, które jest ciągłą nauką i odkrywaniem tajemnic istnienia/Boga (nikłe światło rozumu, wiedzy, wiary...), aż do kresu, czyli śmierci, która następuje nad przepaścią (kończy bezpowrotnie pobyt człowieka na ziemi), ale nie kończy egzystencji w ogóle, nie przenosi jej w niebyt, nicość (perspektywa nadziei, sensu bytu), lecz w wymiar pamięci zakłętej w murach katedry (pielgrzym przemienia się w jedną z kolumn). Człowiek zatem pozostaje żywy w pamięci ludzi, w materialnych, duchowych śladach, które po sobie zostawił dzięki swojej aktywności. Rozpadowi podlega tylko jego ciało, natomiast dusza trwa w innym, boskim wymiarze.
- historyczny: sens życia jednostki polega na aktywnym uczestnictwie (*vita activa*) w pochodzie pokoleń, każde istnienie jest „cegiełką” budującą gmach cywilizacji.

Wnioski:

Filmowe ujęcie losu wędrowca kieruje naszą uwagę w stronę Tajemnic Bytu (jak w „Dekalogu”) i wkracza w obszar metafizyki i transcendencji. Katedra daje wrażenie obcowania z czymś przekraczającym granice naszego poznania. Jednocześnie jest wyrazem dążenia do wyobrażenia i zwizualizowania tego, co Niewyrażalne.

Załącznik 1 – inne „dekalogi” (wg tygodnika „Polityka”)

<p>Dziesięć przykazań tygodnika „Stern”</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Szanuj cudzą godność. II. Walcz, jeśli dzieje się krzywda. III. Odpowiadaj za własne czyny. IV. Respektuj, że ludzie są różni. V. Nie zabijaj. VI. Bądź uczciwy. VII. Wierz, ale nie bądź fanatykiem. VIII. Kochaj swoje dzieci. IX. Nie żyj cudzym kosztem. X. Szanuj naturę.	<p>Przesłanie Matki Teresy (fragmenty)</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Życie jest okazją, skorzystaj z niej. II. Życie jest pięknem, podziwiaj je. III. Życie jest rozkoszą, zakosztuj jej. IV. Życie jest marzeniem, spełnij je. V. Życie jest wyzwaniem, staw mu czoło. VI. Życie to obowiązek, spełnij go. VII. Życie jest skarbem, troszcz się o niego. VIII. Życie jest miłością, raduj się nią. IX. Życie jest tajemnicą, poznaj ją. X. Życie jest zbyt cenne, nie niszczyć go.
<p>Dekalog buddyzmu Zen (fragmenty)</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Nie przywiązuj się bałwochwalczo do żadnej doktryny, teorii czy ideologii. Prawda tkwi w życiu, nie w doktrynach. II. Nie zmuszaj nikogo – także dzieci – do wyznawania twoich poglądów. III. Nie unikaj kontaktu z cierpieniem IV. Nie gromadź bogactw ponad miarę, gdy miliony głodują (...) V. Nie podsycaj gniewu i nienawiści. VI. Nie rozpraszać się. VII. Nie mów rzeczy niezgodnych z prawdą (...) VIII. Nie wykonuj takiego zawodu, którego efekty są szkodliwe dla ludzkości bądź przyrody. IX. Nie przywłaszczaj sobie rzeczy, które powinny należeć do kogoś innego. Szanuj cudzą własność (...) X. Szanuj własne ciało i obchodź się z nim jak najlepiej (...)	<p>Dziesięć przykazań „Polityki”</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Bądź pobłażliwy. II. Bądź solidarny. III. Bądź obywatelem. IV. Nie bądź pasożytem. V. Kochaj. VI. Żyj na jawie. VII. Szanuj zieleń. VIII. Szanuj zdrowie. IX. Nie używaj wiedzy przeciwko człowiekowi. X. Wierz i wątp.

Załącznik 2

